

УМОВИ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ THE CONDITIONS OF BANK DEPOSIT CONTRACT

Лепех С.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена характеристиці умов договору банківського вкладу, аналізу недоліків та пропозицій законодавчого регулювання у цій сфері. Автор досліджує питання узгодження сторонами домовленості про залучення коштів, банківських металів у банківській сфері. Також звертається увага на відмінності надання депозитних послуг кредитними спілками, вказується на доцільність уніфікації договірного регулювання залучення депозитів цими суб'єктами. Водночас піддається сумніву доцільність прийняття законопроектів про надання права займатися такою діяльністю національному оператору поштового зв'язку.

У статті розкривається сутність умов про предмет, строк дії та проценти за цим договором. Зокрема, автор дотримується позиції, що умова про предмет повинна охоплювати не лише характеристику правового режиму фінансових активів, які залучаються, але й висвітлювати суть дій, які вчиняються сторонами як надання депозитної послуги як фінансової. Значна увага приділена механізмам нарахування та сплати процентів за цим договором, наведена позиція Верховного Суду щодо періоду нарахування процентів та їхнього розміру у разі несвоєчасного повернення банком коштів вкладнику після закінчення строку дії договору. Становить інтерес також питання спадкування права як на саму суму вкладу, так і на нараховані проценти. Вирішення цього питання залежить від того, чи визнавати право на вклад тісно пов'язаним з особою спадкодавця чи ні і, відповідно, встановлювати допустимість правонаступництва у цих зобов'язаннях. Підкреслено відмінності законодавчих засад реалізації банком права на зміну процентної ставки залежно від виду вкладу – строкового чи на вимогу.

На основі аналізу останніх змін в законодавстві, проблем судової практики розгляду спорів, що виникають у сфері банківської діяльності, дискусій та окремих тлумачень у науковій доктрині автор формулює висновки щодо можливого вдосконалення правового регулювання вкладних (депозитних) зобов'язань.

Ключові слова: депозит (вклад), вкладник, банк, фінансова послуга, депозитна послуга, гроші, банківські метали, проценти.

The article is devoted to characteristic of the conditions of bank deposit contract, analysis of imperfection and prepositions of legislative novels in this sphere. Author analyses questions of reaching an agreements by both sides about attracting money, bank metals at the bank sphere. Also pays attention into difference of deposit service in credit union, shows on improvement of unification of contact regulation of attracting deposits by these subjects. At this time author criticizes acceptance of act about delivering a right for national postal communication operator to be engaged in such activities.

In the article reveals the essence of conditions of subject, term and percents in this contract. In particular, author takes the view that the condition about subject must involve not only characteristic of law regime of financial assets, which is attracting, it must highlight the sense of activity accomplished by both sides when deposit service is delivering as financial.

The appreciable attention for mechanisms of assessment and payment percents according to this contract, cite the Supreme Court position about the period of assessment percents and its amount in case of tardy returning money to depositor by bank after expiry day of contract. Also there is an interest to question of inheritance the right as for all amount of deposit and for its accounted percents.

The solution of this question depends on recognition the right on deposit for closely related persons of legator and then established permissibility of successions at these obligations. Accentuate the difference of legislative basis of realization by bank the right for changing percent rate depending on kind of deposit – timed or on demand.

On the analyzing base of last legislative changes, problems of court practice which appears in the bank sphere, discussions and explications of scientific doctrine author formulates the conclusions about improvement of legal regulation of deposit obligations.

Key words: deposit, depositor, bank, financial service, deposit service, money, bank metals, percents.

Постановка проблеми. Одним із найбільш негативних наслідків фінансової кризи в Україні є істотне зниження рівня довіри споживачів фінансових послуг до банків, що, відповідно, впливає на стан їхньої ліквідності, зменшує залучення грошових коштів в економіку країни, порушує належне функціонування фінансово-кредитних механізмів. Вагому частку серед цивільних справ позовного провадження, які розглядаються судами, становлять ті, що виникли зі спорів в банківській сфері, в тому числі щодо укладення та виконання договорів банківських вкладів. Вирішення частини таких спорів, пов'язаних із з'ясуванням сутності депозитної послуги, суб'єктів її надання, несвоєчасним поверненням депозитів, спадкуванням права на вклад та нарахованих процентів, викликало дискусії щодо тлумачення відповідних норм матеріального права та неоднакове їх застосування судами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання договірного регулювання вкладних (депозитних) зобов'язань досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як І.А. Безклубий, М.А. Біда, Ю.М. Моїсенко, В.П. Палюк, В.В. Спіжов, Н.В. Тульчевська, В.В. Холод, однак і надалі окремі аспекти залишаються дискусійними, а частина проблем банківської, судової практики розгляду депозитних спорів так і не вирішені шляхом внесення змін до національного законодавства.

Метою статті є аналіз законодавчих положень щодо визначення умов договору банківського вкладу (депозиту), а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваних зобов'язань.

Виклад основного матеріалу. Загальні положення договірного регулювання вкладних (депозитних) відносин у сфері банківської діяльності містяться у §3 глави 71 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Відповідно до частини 1 статті 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. З назви самого договору та його дефініції випливає, що ним регулюються засади залучення фінансових активів фізичних та юридичних осіб лише банками. Відповідно до статті 21 Закону України від 20.12.2001 року № 2908-III «Про кредитні спілки» кредитні спілки також мають право залучати на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і у безготівковій формі. При цьому зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм членом не можуть бути більше 10 відсотків від загальних зобов'язань кредитної спілки. Останні законодавчі зміни, які набули чинності з 01.07.2020 року, щодо удосконалення функцій

із державного регулювання ринків фінансових послуг, а також перспективи можливого запровадження єдиних засад гарантування вкладів, мали б посприяти подальшій уніфікації правового регулювання депозитних зобов'язань різних фінансових установ та споживачів цих послуг. Водночас сумнівною видається доцільність надання права займатися цією діяльністю суб'єктам, правовий статус яких на цей час не відповідає вимогам, що встановлені загалом для надавачів фінансових послуг. Так, проектом Закону України від 20.01.2020 року № 2788 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансових послуг у галузі поштового зв'язку» [1] пропонується з-поміж іншого внести зміни до статті 1058 ЦК України і назвати відповідну домовленість договором банківського / поштового вкладу (депозиту), надавши можливість виступати його стороною не лише банку, але й національному оператору поштового зв'язку. Надання такому суб'єкту права залучати кошти фізичних та юридичних осіб не має достатньо обґрунтованих економічних засад і стане сферою підвищених фінансових ризиків для його клієнтів.

ЦК України не містить статті, яка б передбачала істотні умови цього договору, хоч в науковій літературі були пропозиції таких законодавчих змін [2, с. 14]. Під час його укладення слід враховувати загальні вимоги до договорів про надання фінансових послуг, передбачені статтею 6 Закону України від 12.07.2001 року № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», а також пункту 8 Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів, затвердженої Постановою НБУ від 12.11.2003 року № 492, відповідно до якого у договорі банківського вкладу обов'язково зазначаються: вид банківського вкладу; сума, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок; строк зберігання коштів (за строковим вкладом); розмір і порядок сплати процентів або доходу в іншій формі, умови перегляду їх розміру, відповідальність сторін; інші умови за погодженням сторін. На сайтах банків розміщують інформацію про істотні характеристики послуги банківського вкладу (депозиту), щодо якої зазначається, що ця інформація містить загальні умови залучення банком у вклади (депозити) коштів клієнтів та не є пропозицією з надання цих послуг.

З огляду на те, що договір банківського вкладу належить за чинним законодавством до групи договорів про надання послуг, умова про предмет має містити не лише характеристику сутності правового режиму фінансових активів, щодо обігу яких сторони домовляються, але й самої банківської депозитної послуги, тобто дій по залученню фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення. Відповідно до ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» до фінансових активів належать кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів. Вклад (депозит) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору (п. 1.1. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене Постановою НБУ від 03.12.2003 року № 516). Хоча в статті 1058 ЦК України як вклад згадується лише грошова сума, за цим договором може передаватися не лише національна чи іноземна валюта, але й банківські метали. Такі об'єкти надходять у власність банку, а у вкладника залишається зобов'язального характеру право вимоги

такої ж їх кількості з перебігом встановленого строку чи на першу вимогу залежно від виду вкладу. Відповідно, дискусійним є сформульований науковий висновок про те, що з моменту внесення грошових сум до банку вкладник втрачає на них право власності як на речі, визначені родовими ознаками, і набуває права власності на вклад як особливий об'єкт права власності [3, с. 6]. Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки перераховуються юридичними особами з поточних рахунків і повертаються банками в безготівковій формі на поточні рахунки юридичних осіб, крім випадків, передбачених законодавством України. Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого вкладного (депозитного) рахунку або поточного рахунку і повертаються банками готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів чи за заявою вкладника на інший його рахунок. На вкладний (депозитний) рахунок зараховуються грошові кошти, які надійшли до банку на ім'я вкладника від іншої особи, якщо договором банківського вкладу не передбачено інше. При цьому вважається, що вкладник погодився на одержання грошових коштів від іншої особи, надавши їй необхідні дані про рахунок за вкладом. На вимогу вкладника до банку про видачу вкладу не поширюється позовна давність.

Відповідно до статті 1060 ЦК України договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу з плином встановленого договором строку (строковий вклад). Договором може бути передбачено внесення грошової суми на інших умовах її повернення. Крім пред'явлення першої вимоги та закінчення строку дії договору банківського вкладу, іншою умовою повернення вкладу може бути настання певного юридичного факту, наприклад, одруження, досягнення вкладником пенсійного віку, повноліття. Види договорів банківського вкладу можуть передбачатися правилами, розробленими банком.

За договором банківського вкладу на вимогу банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника. Умова договору банківського вкладу на вимогу про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною.

За договором банківського строкового вкладу банк зобов'язаний видати вклад та нараховані проценти за цим вкладом по закінченні строку, визначеного у договорі банківського вкладу. Повернення вкладникові банківського строкового вкладу та нарахованих процентів за цим вкладом на його вимогу до спливу строку або до настання інших обставин, визначених договором, можливе виключно у разі, якщо це передбачено умовами договору банківського строкового вкладу. Зазвичай реалізація такого права за домовленістю сторін супроводжується втратою вкладником нарахованих процентів за певний період. Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу по закінченні строку, встановленого договором банківського вкладу, або повернення суми вкладу, внесеного на інших умовах повернення, після настання визначених договором обставин договір вважається продовженим на умовах вкладу на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

Відповідно до статті 1061 ЦК України банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Це плата вкладникові за використання банком залучених грошей. Їх розмір обчислюється на підставі відсоткової ставки (наприклад, 8% річних), визначеної договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, банк зобов'язаний виплачувати проценти у розмірі облікової ставки Національного банку України.

У банківській практиці визначається порядок виплати відсотків в договорах або банківських правилах. Залежно

від того, виплачуються відсотки щомісячно (шопквартально) чи повністю в кінці строку договору, диференціюються і відсоткові ставки. Якщо інше не передбачено договором, то проценти виплачуються вкладникові на його вимогу по закінченні кожного кварталу окремо від суми вкладу, а невитребувані у цей строк проценти збільшують суму вкладу, на яку нараховуються проценти. Проценти на вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передусе поверненню грошових коштів або банківських металів вкладнику або списанню з вкладного (депозитного) рахунку вкладника з інших підстав.

Банк сплачує вкладнику суму вкладу (депозиту) і нараховані за ним проценти: 1) у національній валюті, якщо грошові кошти надійшли на вкладний (депозитний) рахунок у національній валюті; 2) у валюті вкладу (депозиту), якщо грошові кошти надійшли на вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника – в іншій іноземній чи в національній валюті; 3) у банківських металах, якщо вкладний (депозитний) рахунок відкритий у банківських металах, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника – у національній валюті.

Банки можуть відповідно до умов договору банківського вкладу перераховувати проценти закладами (депозитами) на поточний рахунок вкладників для поповнення вкладу (депозиту) або видавати готівкою вкладникам – фізичним особам. Як зазначив Верховний Суд у постанові від 20.03.2019 року по справі № 761/26293/16-ц [4], якщо договором банківського вкладу передбачено повернення вкладу коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок вкладника, із чим погодились обидві сторони, укладаючи такий договір, то після здійснення зазначеної операції правовідносини сторін трансформуються у правовідносини банківського рахунку відповідно до положень частини третьої статті 1058 ЦК України. Така трансформація означає, що вкладник має право отримати готівкою повернуті банком на поточний рахунок кошти за вкладом, але до правовідносин між ними вже не можуть застосовуватись положення договору строкового банківського вкладу у зв'язку з тим, що строк його дії закінчився.

Закон передбачає право банку на зміну розміру процентів за договором банківського вкладу, укладеного на вимогу, оскільки в результаті інфляційних процесів, зміни грошово-кредитної політики НБУ, зміни співвідношення попиту та пропозиції банк може зазнати збитків внаслідок виплат завищених відсотків. Диспозитивний характер цієї норми дозволяє відмовитись від цього права в самому договорі або обтяжити його реалізацію додатковими умовами.

Встановлений договором розмір процентів на строковий вклад або на вклад, внесений на умовах його повернення у разі настання визначених договором обставин, не може бути односторонньо зменшений банком, якщо

інше не встановлено законом. Умова договору щодо права банку в односторонньому порядку змінювати розмір процентів на строковий вклад є нікчемною.

Відповідно до частини першої статті 1228 ЦК України вкладник має право розпорядитися правом на вклад у банку (фінансовій установі) на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку (фінансовій установі). Отже, спадкування права на вклад може відбуватися за законом, заповітом або заповідальним розпорядженням. Відповідні положення відображені в Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і банків-нерезидентів, затвердженій Постановою НБУ від 12.11.2003 року № 492, відповідно до пункту 9-3 якої фізична особа має право зробити відповідне розпорядження банку щодо коштів, що їй належать, на випадок своєї смерті. На розпорядженні клієнта, яке складається у формі окремого документа або є додатком до договору, має бути зазначена дата його складання. Розпорядження засвідчується підписом уповноваженого працівника банку і зберігається в справі з юридичного оформлення рахунку. Дія розпорядження може бути повністю або частково скасована заповітом. Одним із питань спадкування права на вклад, яке викликало дискусії та неоднаково застосування судами норм матеріального права, є питання правонаступництва в депозитних правовідносинах на боці вкладника. Зокрема, виникла дискусія щодо того, чи має право спадкоємець на отримання процентів за договором банківського вкладу, нарахованих лише за життя спадкодавця, чи також і процентів, нарахованих після його смерті до моменту фактичного повернення вкладу. Верховний Суд України висловив правову позицію, зокрема у постанові від 18.09.2013 року у справі № 6-65ц13 [5] та від 22 січня 2014 року у справі № 6-157 цс 13 [6], суть якої зводиться до того, що зобов'язання за договором банківського вкладу не є такими, що нерозривно пов'язані з особою вкладника, а тому в разі його смерті спадкоємцеві, який прийняв спадщину, повертається як сума банківського вкладу, так і проценти на нього до дня, який передусе поверненню вкладу.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне внесення змін до §3 глави 71 Цивільного кодексу України з метою подальшого удосконалення законодавчого регулювання депозитних зобов'язань, зокрема шляхом перегляду та обмеження кола суб'єктів з правом надання цього виду фінансових послуг, враховуючи економічне підґрунтя основних видів їхньої діяльності, відповідність встановлених законодавством вимог до професійних учасників цього ринку, уточнення правового режиму залучених на депозитних засадах фінансових активів, і в подальшому уніфікації механізмів гарантування їх повернення клієнтам, узгодження підходів щодо механізму нарахування процентів, окреслення допустимих меж застосування правонаступництва в досліджуваних зобов'язаннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Закону України від 20.01.2020 року № 2788 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансових послуг у галузі поштового зв'язку». URL: www.rada.gov.ua.
2. Спіжов В.В. Договір банківського вкладу (депозиту) за цивільним законодавством України : автореф. дис... канд. юрид. Харків, 2009. 23 с.
3. Біда М.А. Договір банківського вкладу (депозиту) за цивільним законодавством України : автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
4. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 року по справі № 761/26293/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81574008/>.
5. Постанова Верховного Суду України від 18.09.2013 року у справі № 6-65ц13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33890131>.
6. Постанова Верховного Суду України від 22 січня 2014 року у справі № 6-157 цс 13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36866540>.